

Milan Mađarev¹

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača
Kikinda

JOCA SAVIĆ, OD SLAVE DO (NE)ZABORAVA

(Dušan Rnjak, *Joca Savić – čovek kome se klanjala Evropa*,
Pozorišni muzej Vojvodine, Novi Sad, 2021)

821.163.41.09-95 Рњак Д. (049.32)
792.071.2.027.929 Савић Ј (049.32)
COBISS.SR-ID 68118793

U Uvodu knjige Dušan Rnjak objašnjava kako je godinama istraživao život i dela Joce Savića (1847–1915) zahvaljujući podršci Akademije umetnosti u Novom Sadu gde je bio zaposlen i saradnji sa Maticom srpskom i Pozorišnim muzejom Vojvodine. Prof. Rnjak je štedro uzvratio svojim knjigama *Joca Savić – drama i i pozornica* u Izdanju Pozorišnog muzeja i knjigom *Rediteljske knjige Joce Savića* koju je objavila Matica Srpska. Uz novonapisane tekstove knjiga *Joca Savić – čovek kome se klanjala Evropa* sadrži i tekstove koji su objavljeni u *Zborniku Matice srpske za scenske umetnosti i muziku* br. 16/17 (1995) i jedan deo tekstova koji su objavljeni u feljtonu u *Politici* (26. jul – 17. avgust 1999).

U poglavlju knjige koji je naslovljen kao *Zavičaj* nalazi se tekst *Nestašni dečak iz Novog Bečeja* koji opisuje život Joce Savića i njegove porodice u Novom Bečeju. Joca Savić je rođen od oca Vase, trgovca i majke Marije domaćice poreklom iz Beča. Vranjevo (deo sadašnjeg Novog Bečeja) je bilo drugo po veličini mesto u kikindskom okrugu i imalo je glavne magazine za žito. Od 1830. do 1848. u Novom Bečeju je delovala diletantska pozorišna družina Antonija Brežovskog koju se obilno pomagali trgovci, zanatlije i građani ne samo novčano već i igrajući u njihovim predstavama. Vasa, Jocin otac je kao patriota uzeo učešće u Velikoj buni 1848. zbog čega je bio zatvoren sa svojim bratom i osuđen na smrt, ali je onda pomilovan. Verovatno su učešće u buni i boravak u zatvoru bitno uticali na smanjenje trgovačkih poslova oca Vase tako da je 1854. godine doneo odluku da se sa porodicom preseli u Beč u potrazi za boljim životom.

1 mmadjarev@gmail.com

U poglavlju *Preseljenje u Beč* autor knjige konstatuje nastavak nesnalaženja oca Vase u trgovačkim poslovima i njegovu želju da Joca jednog dana postane arhitekta. Međutim, Joca je imao druge planove. Počeo je da radi u trgovini sa ocem, ali je sav džeparac davao za časove glume kod Adolfa Zonentala, prvaka Burg teatra. Pokazaće se da je to bilo ulaganje u budućnost jer je već njegov glumački debi u ulozi Karla Mora u đaćkoj predstavi *Razbojnici* Fridriha Šilera pobudio veliku pažnju. Međutim, Joca Savić je imao veliku falinku za profesionalno bavljenje glumom – razrokost. Na sreću, čuveni profesor Arlt, koji je gledao *Razbojnike*, besplatno ga je operisao i oslobodio razrokosti.

U poglavlju *Glumačkim stazama do uspeha* autor opisuje veliki rad na sebi i na glumačkom usavršavanju Savića koji ga je vodio od pozorišta do pozorišta (Bazel, Sent Galen, Augzburg i zapažena gostovanja u Minhenu). Svojim prijatnim izgledom i glumačkim sposobnostima Savić je skrenuo pažnju barona Fon Dingelšatata, upravnika pozorišta u Vajmaru koji ga je angažovao na tri godine kao stalnog člana. Savić je na juriš osvojio naklonost vajmarske publike, vajmarskog vojvode i ljubav glumice Luize Šarl. Međutim, Dingelštat se nije dugo zadržao u Vajmarskom pozorištu, već je otišao za upravnika Burg teatra, uz poziv Saviću da pođe sa njim. U čuvenom pozorištu, Savić nije glumio u takvom repertoaru kakav je očekivao tako da se vratio u Vajmarsko pozorište. Kada autor opisuje ljubavnu priču Luize Šarl i Joce Savića pokazuje neobičnu empatiju tako da se stiče utisak kao da je bio svedok zbivanja, a ne neko ko piše sa velikom vremenskom distancom. Susret Joce Savića sa ruskim carem Aleksandrom II u Vajmaru autor dramaturški vešto vodi tako da se smenjuje njegov glas naratora i Savićevo pripremanje scene za zvaničnike u kojoj kreativni doprinos daje i sâm ruski car. Glumački uspesi Savića su primećeni i u otadžini tako da je o njemu pisala u više navrata *Matica*, list Matice srpske i *Pozorište*.

U poglavlju *Dugogodišnje rediteljsko stvaralaštvo* autor navodi da su Joca Savić i Luiza napustili Vajmar zbog njenog narušenog zdravlja i prešli u Majnhajm gde je Savić dobio mesto umetničkog direktora. Tamo su dobili solidne uslove za život i razvoj rediteljskih ideja Savića. Inače, Savić je kao istaknuti glumac počeo da režira od 1877. godine u Vajmaru a njegove predstave su ubrzo skrenule pažnju svojom studioznošću, kolektivnom igrom ansambla i brigom za svaki detalj. Zbog zapaženog rediteljskog rada u Vajmaru i Majnhajmu Savić je dobio ponudu koja se ne odbija a to je da počne da radi kao reditelj u Dvorskom i nacionalnom pozorištu u Minhenu. U prvo vreme je radio predstave na „pozornici sa dekorom”, ali je onda počeo da razvija svoju Šekspirovu scenu sa tehničkim direktorom Karlom Lautenšlagerom. Korak

po korak Savić je razvijao principe unutarnje režije koja je bila na tragu glume u Šekspirovom pozorištu. Savić je prvo postavljao adaptirane Šekspirove komade, ali je onda počeo da ih igra u celini kada je pokrenuo Šekspirovu scenu. Nemačka publika je po prvi put mogla da vidi oba dela Geteovog *Fausta*, Sofoklovu *Orestiju* ali i postavke drama savremenih pisaca kakav je bio Henrik Ibsen.

U poglavlju Prepiska i kontakti s umetnicima iz rodnog kraja prof. Rnjak otkriva da je Savić imao intenzivnu prepisku sa najznačajnijim savremenima u domenu pozorišta. Najviše pisama je razmenio sa Lazom Kostićem sa kojim se upoznao dok je još bio glumac početnik, a onda su posle mnogo godina počeli ponovo da se dopisuju. Povod većeg dela njihove prepiske je bila moguća saradnja jer se Kostić nadao da će Savić postaviti njegovu tragediju *Gordana* na sceni minhenskog pozorišta. Na žalost, iako je imao dobru volju Saviću su na kraju ruke bile vezane jer je upravnik pozorišta imao poslednju reč i odbio je Kostićev tekst. Savić se dopisivao i sa Antonijem Hadžićem, upravnikom Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu i sa Miloradom Gavrilovićem, glumcem i rediteljem koji je jedno vreme bio i upravnik Narodnog pozorišta u Beogradu. Joca Savić je bio učitelj glume Nikoli Jovanoviću, Dobrici Milutunoviću i Vitomiru Bogiću koji su vremenom postali istaknuti glumci u Srbiji. Ako se uzme u obzir da je Savić bio bliski prijatelj i saradnik sa upravicima Narodnog pozorišta u Beogradu i učitelj glume vodećim glumcima postavlja se pitanje zašto onda nikada nije dobio poziv da režira ni jednu jedinu predstavu? U prepisci Riste Odavića, dramaturga Narodnog pozorišta (*Teatron* 89, br. 48 i 49) nalazi se predlog Hajima Daviča da njegov prevod *Salamejskog kneza* Kalderona postavi Joca Savić pod uslovom da ga pozove ministar. Međutim, umesto poziva i saradnje Savić je zamoljen iz Narodnog pozorišta da daje časove glume mladom Vitomiru Bogiću. U tom kontekstu zvučne titule počasnog reditelja Srpskog narodnog pozorišta i Narodnog pozorišta (1904. i 1905) su za Savića bile počast, ali sa gorkim ukusom u ustima. Tim pre što je u svom pozorištu u Minhenu prisilno penzionisan 1906. Saviću, reditelju evropske reputacije nije preostalo ništa drugo nego da svoje veliko pozorišno iskustvo pretoči u knjige *O svrsi drame i Šekspir i pozornica*.

Poglavljje *Teatrološka razmatranja* zauzima najviše strana u knjizi jer autor komparativnom analizom dokazuje da je Savić i dan – danas naš savremenik. Savić se u svojim teatrološkim razmatranjima poziva na Platona koji je govorio da su pesnik (njegovo delo) i publika povezani preko glumca kroz njegovu radnju. Savića je veoma zanimala recepcija publike koja ima svoju dinamiku,

ali ne mora da bude precizan pokazatelj vrednosti komada. Savić se bavio i analizom sklonosti publike za lake i zabavne komade, koji joj omogućavaju da se opusti, nasmeje i zaboravi na svoju svakodnevicu. Savić je afirmativno pisao i o predstavama na otvorenom prostoru (ambijentalne predstave) koje su režirali Ernst Vahler u Talu na obroncima planine Harc i Rudolf Lorenc u Hortenštajnu kod Lucerna. Autor čak ukazuje da je Savić u svojim teorijskim promišljanjima anticipirao pozorište budućnosti. Na jednoj probi Savić je došao na ideju da se ne samo proba već i čitava predstava može igrati u modernom odelu, bez kostima, šminke i maske. Međutim, ova ideja nije zaživela kroz neku njegovu postavku, već mnogo decenija kasnije u postavkama postmodernih reditelja. Centralno mesto u ovom poglavlju zauzima opis premijerne postavke predstave *Kralj Lir* Viljema Šekspira u režiji Joce Savića kojom je otvorena (1889) pozornica bez dekora ili Šekspirova pozornica. Posebno je upečatljiva scena „Duvajte, vetrovi”, gde Savić zaokružuje transformaciju kralja Lira od vladara u saosećajnog čoveka. U ovoj sceni odlučuje se za neočekivani postupak tako što Lir, nekadašnji vladar svojim ogrtačem štiti vernu Ludu (Budala u tekstu) od kiše i vetra. Savić pravi paralelu sa likovnom umetnošću u završnoj sceni predstave koja po načinu kako kralj Lir drži u naručju svoju ćerku Kordeliju podseća na skulpturu *Pieta* Mikelandela. Inače, Savić je obnovio postavku *Kralja Lira* 1896. a treći i poslednji put se vratio ovom tekstu 1900. godine.

U poglavlju *Ljubav prema čoveku do kraja života* autor otkriva da je Savić glumačkim ugovorom sa Vajmarskim pozorištem uspeo da se izбори za doživotni angažman ne samo za sebe, već i za Luizu Šarl. U kasnijoj epizodi kada je vajmarski vojvoda urgirao da se Savić oslobodi služenja vojnog roka vidi se koliko je njegov glumački angažman značio za pozorište. Međutim, od trenutka kada su Luiza Šarl i Joca Savić oboleli i više nisu mogli da igraju sedamnaest godina njihovog bitisanja na sceni je stavljeno ad akta i oni su morali da odu u nepoznato. Nesigurnu sudbinu glumaca Savić je pokušao da ublaži tako što je bio jedan od osnivača penzionog fonda nemačkih glumaca i Doma za stare glumce u Minhenu pod imenom „Ifigenija”. Savićeva poslednja želja o preimenovanju rediteljske sobe u „Savićevu sobu” u Dvorskom i nacionalnom pozorištu u Minhenu nije ispoštovana, jer su odgovorni smatrali da takvo isticanje ne bi bilo primereno u odnosu na prethodne i buduće reditelje ovog pozorišta.

U *Prilozima* se nalaze pisma koja je uputio različitim korespondentima iz nepozorišne sfere i pozorišnicima kakvi su bili Laza Kostić, Milorad Gavrilović i Antonije Hadžić. Takođe, Rnjak je u knjigu uključio i odabrane plakate

predstava koje je režirao Joca Savić – čovek kome se klanjala Evropa. Joca Savić nastavlja da živi u knjigama prof. Rnjaka, zatim nemačkih reditelja koji su dolazili na BITEF i bili inspirisani njegovim radom i čitalaca koji će verujem rado pokloniti svoje vreme ovoj vrednoj knjizi.